

Wat is globalisering en tot hoe ver is het wenselijk?

Auteur(s):

Kol, J.

Erasmus Centre for Economic Integration Studies, Erasmus Universiteit Rotterdam. De auteur dankt B. Kuijpers voor zijn medewerking.*Verschenen in:**

ESB, 86e jaargang, nr. 4331, pagina 816, 26 oktober 2001

Rubriek:**Trefwoord(en):**

Tijdens diverse topconferenties waren demonstranten tegen globalisering prominent aanwezig. Hun leuzen klinken stevig, maar missen onderbouwing. In dit artikel worden de determinanten en effecten van globalisering geïnventariseerd en vergeleken met de argumenten van de protestbeweging. Ook de rol van overheden komt aan de orde: is regulering wenselijk?

Globalisering wekt weerstand op. Demonstranten klagen de ontwikkeling aan bij vergaderingen van de WTO (Seattle, november 1999), het IMF en de Wereldbank (Praag, september 2000), bij de topontmoetingen over een pan-Amerikaanse vrijhandelszone (Quebec, april 2001) en topconferenties van de EU (Stockholm, juni 2001) en van de G-8 (Genua, juli 2001). De websites van de demonstranten spreken ferme taal: "Globalisering is een belangrijke oorzaak van de ernstige problemen in de wereld van armoede en milieubederf". De sites bieden echter weinig onderbouwing. De activist Ralph Nader noemt instellingen als IMF en Wereldbank "de lakeien van het internationale grootkapitaal" en vindt dat globalisering leidt tot uitbuiting van kinderen. In Nederland stelt SP-fractie leider Jan Marijnissen op zijn website dat door de globalisering landen economisch eronderdoor gaan en gehele bevolkingen in de armoede en ellende worden geduwd.

In dit artikel wordt nagegaan of deze kritiek stand houdt in het licht van de feiten. Na een beschrijving van het begrip globalisering worden de effecten ervan geïnventariseerd en wordt nagegaan of regelgeving nodig is.

Wat is globalisering?

Bij globalisering gaat het vooral om activiteiten van het bedrijfsleven, waaronder banken, die nationale grenzen overschrijden, zoals buitenlandse investeringen en handel. Ook de internationale samenwerking tussen bedrijven voor onderzoek en productontwikkeling behoort ertoe. Globalisering wordt voortgedreven door het streven van het bedrijfsleven om aanwezig te zijn op markten voor eindproducten en om verschillen tussen landen in concurrentievoordelen te benutten, zoals verschillen in loonkosten, infrastructuur en investeringsbeleid; dit streven wordt realiseerbaar door dalende kosten van transport en communicatie en de liberalisering van de internationale handel en het financiële verkeer.

Deze omschrijving wordt om twee redenen voor dit artikel als uitgangspunt genomen ¹. Ten eerste wordt uitgegaan van activiteiten van het bedrijfsleven (dus niet van overheden), die voorts tamelijk compleet worden opgenoemd. Ten tweede wordt een onderscheid gemaakt tussen drijvende krachten (vanuit het bedrijfsleven) en ontwikkelingen die aan deze krachten een bredere bedding bieden, waarbij overheidsbeleid een rol speelt ².

De dalingen in transport- en communicatiekosten en de vermindering van belemmeringen voor internationaal handels- en kapitaalverkeer zijn ontwikkelingen die de omvang van de bereikbare markt voor het bedrijfsleven vergroten. De omvang van de markt maakt de specialisatie ofwel arbeidsverdeling mogelijk, welke op haar beurt de motor achter economische groei is. In dit artikel wordt de globalisering vooral vanuit dit perspectief gezien, met name ten aanzien van de economische Noord-Zuid-verhouding.

Hoe ver gaat het: meting

Dat globalisering volop in de belangstelling staat, wil nog niet zeggen dat het in de economische realiteit ook daadwerkelijk van belang is. Dit kan door meting worden vastgesteld.

Wat betreft de *internationale handel*: tot 1913 maakte gedurende een eeuw de internationale arbeidsverdeling een spectaculaire expansie door. Zelfs in 1990 was voor de meeste Westerse landen het aandeel van de internationale handel in het bbp nog nauwelijks hoger dan in 1913 en voor een aantal nog aanmerkelijk lager ³. Daarbij moet echter worden aangetekend dat in deze landen binnen het bbp een verschuiving heeft plaatsgehad in de richting van diensten, die naar hun aard minder verhandelbaar zijn, of minder verhandeld worden, dan de producten van industrie, mijnbouw en landbouw. Bij juiste vergelijking tussen handel in deze producten ten opzichte van de toegevoegde waarde in dezelfde sectoren, blijkt wel degelijk een sterke stijging van de internationale arbeidsverdeling waarneembaar (zie [tabel 1](#)) ⁴. Hierin speelt de voortgaande fragmentering van productieprocessen ongetwijfeld een rol: arbeidsintensieve gedeelten worden overgebracht naar lage-lonenlanden, kapitaalintensieve gedeelten vinden plaats in middeninkomenslanden, en kennisintensieve onderdelen in de rijke landen. Deze fragmentatie in het productieproces benut verschillen in productiekosten tussen landen, maar brengt natuurlijk een toename in transport en communicatie met zich mee. De voortgaande daling in de kosten van deze laatste factoren maakt de fragmentatie van het productieproces in toenemende mate winstgevend. Dit proces stelt alle landen in staat deel te nemen aan het

wereldwijde productieproces, naar het niveau van hun ontwikkeling en de aard van hun comparatieve voordeel. Dit is een eerste aanwijzing dat globalisering kansen schept en niet kansen afbreekt voor economische ontwikkeling in alle landen.

Tabel 1. Aandeel van de internationale goederenhandel in bnp en in toegevoegde waarde

Land	internationale handel als percentage van					
	bnp			toegevoegde waarde		
	1913	1970	1990	1913	1970	1990
Canada	17,0	18,0	22,0	39,4	50,5	69,8
Duitsland	19,9	16,5	24,0	29,2	31,3	57,8
Frankrijk	15,5	11,9	17,1	23,3	25,7	53,5
Italië	14,4	12,8	15,9	21,9	26,0	43,9
Japan	12,5	8,3	8,4	23,9	15,7	18,9
Verenigd Koninkrijk	29,8	16,5	20,6	76,3	40,7	62,8
Verenigde Staten	6,1	4,1	8,0	13,2	13,7	35,8
Zweden	21,2	19,7	23,5	37,5	48,8	73,1

a. Internationale goederenhandel (het gemiddelde van import en export) in relatie tot de toegevoegde waarde in de overeenkomstige sectoren.

Bron: R.C. Feenstra, Integration of trade and disintegration of production in the global economy, Journal of Economic Perspectives, jrg. 12, nr. 4, 1998, blz. 31-50.

Ook bij de *buitenlandse directe investeringen* is een sterke groei waar te nemen. Wereldwijd nam tussen 1973 en 2000 de jaarlijkse investeringsstroom toe van 21 tot 1210 miljard US-dollar en stegen de activa van 165 met een ruime factor 37 tot 6145 miljard

US-dollar. Als maatstaf is van groter belang dat de investeringsstromen wereldwijd toenamen van 0,4 tot 3,8 procent van het bbp tussen 1982 en 2000, en dat de buitenlandse investeringen in de periode 1986-2000 bijna vier maal zo snel groeiden als de binnenlandse investeringen ⁵.

Wat betreft het internationale financiële verkeer rapporteert het IMF stelselmatig over een toenemende integratie van kapitaalmarkten. Internationale kapitaalstromen zijn sterk gestegen: de dagelijkse omzet op de markten voor vreemde valuta steeg sinds het midden van de jaren tachtig van tweehonderd miljard tot 1600 miljard US-dollar in 1996 ⁶.

De mate van integratie van financiële markten kan niet alleen worden afgemeten aan de stijgende omvang van financiële stromen, maar dient vooral tot uitdrukking te komen in convergerende prijzen. De liberalisering en deregulering van financiële markten hebben zeker geleid tot afnemende verschillen in nationale korte-termijn rentevoeten, maar deze zijn nog steeds groter dan in 1902 ⁷. Over de convergentie van lange-termijnrentestanden is nog geen conclusie te trekken.

Wat betreft de factor arbeid concludeert de Wereldbank dat de internationale migratie slechts weinig bijdraagt aan het proces van globalisering. De migratie vanuit ontwikkelingslanden naar de rijke landen is sinds 1970 constant met 1,5 immigranten per duizend inwoners in de rijke landen. Tussen de rijke landen onderling is de migratie tussen 1970 en 1990 zelfs gedaald van 2,5 tot 1,5 migranten per duizend inwoners.

De arbeidsmarkt blijft wereldwijd nog sterk gesegmenteerd door immigratiebeleid en andere barrières, die de internationale arbeidsmobiliteit beperken. Cijfers betreffende loonverschillen tonen aan dat een eeuw geleden de arbeidsmarkten meer geïntegreerd waren - althans van de rijke landen - dan thans het geval is ⁸.

Samenvattend, globalisering is waarneembaar voor goederen (handel) en voor kapitaal (investeringen en ander financieel verkeer), maar niet voor arbeid (migratie).

De effecten van globalisering

Of de globalisering te ver gaat, zodat er een halt aan moet worden toegeroepen, zal toch vooral moeten worden bepaald op basis van de effecten ervan. De volgende effecten kunnen worden onderscheiden.

Buitenlandse handel

Sinds het mercantilisme is duidelijk dat internationale handel voordelen brengt voor zowel exporteur als importeur. Export betekent productie, inkomen en werkgelegenheid en het verkrijgen van buitenlandse valuta, waarmee importen kunnen worden betaald. Importen bieden consumenten en de verwerkende industrie meer keuze tegen lagere kosten, dan bij binnenlandse productie alleen het geval zou zijn.

Of men de voordelen van internationale specialisatie toelaat, hangt vooral af van het eigen handelsbeleid. In 1998 rangschikte de WTO 41 ontwikkelingslanden naar economische groei en openheid van het handelsbeleid. Naarmate de economie zich meer openstelt jegens de wereldeconomie bleek de economische groei hoger. Hiermee wordt de belangrijkste kritiek van de anti-globaliseringsprotesten weerlegd: of een land - rijk of arm - van de globalisering profiteert, hangt vooral af van het in eigen land gevoerde beleid.

Buitenlandse investeringen

Buitenlandse investeringen bieden voordelen voor zowel het land van herkomst als dat van bestemming, net als bij internationale handel. Door deze investeringen kan het land van herkomst concurrerend blijven in productieprocessen en gedeelten daarvan, waarvan het comparatief voordeel inmiddels naar elders is verschoven. Het land van bestemming heeft voordeel naar de mate dat de investeringen, en resulterende productie, inkomen en werkgelegenheid toevoegen aan wat zonder deze investeringen tot stand was gekomen. Voorts is er het voordeel van kennisoverdracht, bijvoorbeeld op de terreinen van organisatie en management⁹. Ook hier geldt dus dat de voordelen van inkomende buitenlandse investeringen toevloeien naarmate men zich ervoor open stelt.

Internationale financiële transacties

De toenemende beschikbaarheid van internationaal kapitaal betekent in de eerste plaats dat nationale beperkingen in leencapaciteit voor de overheid minder knellen. Het IMF waarschuwt echter dat de toevloed van kapitaal kan leiden tot een onhoudbaar hoge wisselkoers en tot versterking van inflatie¹⁰. De financiële crisis in Oost-Azië in 1997 impliceert niet noodzakelijkerwijs dat de toenemende internationalisering van het kapitaalverkeer aan banden dient te worden gelegd. Integendeel, Van Wijnbergen wijst erop dat in Oost-Azië geen land in crisis is geraakt dat zijn beleid op orde had en dat de internationale kapitaalmarkt precies dáár discipline afdwong waar het nodig was¹¹.

Arbeid

Eerder werd reeds besproken dat migratie weinig bijdraagt tot het proces van globalisering. De factor arbeid ondervindt echter wel degelijk de effecten van het globaliseringsproces; in dit verband geeft de Wereldbank een aantal concrete voorbeelden¹². De voortgaande internationale verdeling van arbeid leidt uiteraard in de rijkere landen tot een dalende vraag naar ongeschoolde arbeid. Deze vraag daalt door invoer uit lagere-lonenlanden, de begeleidende defensieve investeringen in arbeidsbesparende technieken en door relocatie van productieprocessen die intensief zijn in ongeschoolde arbeid naar de lagere-lonenlanden. Deze effecten zijn in totaal gering in omvang. De globalisering leidt voorts tot meer uitvoer vanuit de rijke landen en dus tot meer werkgelegenheid in sectoren met hogere toegevoegde waarde. Ook op dit punt is globalisering tot voordeel van de landen die zich er niet van afsluiten.

Economisch beleid

Een belangrijk effect van globalisering is dat de mogelijkheden voor het voeren van een eigen nationaal economisch beleid worden beperkt. Het IMF bespreekt dat globalisering tot gevolg zal hebben, dat belastingsystemen en -tarieven tot convergentie zullen neigen en dat inflatie in toom wordt gehouden¹³. Globalisering leidt derhalve - ook via de credit-rating bureaus - tot verminderende mogelijkheden voor een nationaal economisch beleid dat nadelig is voor de economische welvaart van een land, terwijl het een stimulans betekent voor beleid dat dit bevordert. Aan dit belangrijke positieve effect van globalisering gaan de protestgroepen eveneens voorbij.

Vrede en stabiliteit

Tinbergen voerde aan dat gebrek aan internationale economische samenwerking de problemen en tegenstellingen in de jaren dertig heeft versterkt en heeft bijgedragen tot het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog¹⁴. De WTO is van mening dat het ontbreken van internationale procedures om handelsconflicten te beslechten belangrijk heeft bijgedragen aan militaire conflicten in de negentiende en twintigste eeuw¹⁵.

De Europese Unie, tenslotte, heeft economische samenwerking gekozen als middel om van de militaire conflicten af te komen. Dit recept zou ook in het Midden Oosten kunnen worden toegepast. Het is opvallend en wellicht kenmerkend, dat de actiegroepen over dit uiteindelijk meest belangrijke effect van globalisering het stilzwijgen bewaren.

De noodzaak tot regulering

In de markteconomie van alle oeso-landen spelen de activiteiten van het bedrijfsleven zich af binnen het raamwerk van regulering dat door de overheid wordt vastgesteld. De open Interne Markt in de eu wordt logischerwijs omgeven door een raamwerk op Europees niveau. Nu het bedrijfsleven in toenemende mate wereldwijd opereert, dient ook het reguleringsraamwerk op dezelfde schaal vorm te krijgen.

Op dit terrein is al veel voortgang geboekt¹⁶:

» de ilo (International Labour Organization in Genève) publiceerde in 1997 The universal guarantee of fundamental rights as a prerequisite for workers to be able to share the benefits of globalisation, welke verklaring sindsdien door de lidstaten is geratificeerd;

» de herziene OESO guidelines for multinational enterprises werden door de - thans dertig - lidstaten aanvaard in 2000. Deze richtlijnen stipuleren dat multinationals opereren in harmonie met het lokale overheidsbeleid en dat ze een bijdrage leveren aan duurzame ontwikkeling ('sustainable development');

» ook de wto spant zich al geruime tijd in om tot een wereldwijde regulering te komen voor de verbanden tussen internationale handel en milieubehoud, concurrentiebeleid, intellectueel eigendom en buitenlandse investeringen. Bij de Uruguay-ronde (1986-1993) werden reeds concrete afspraken gemaakt en verdere stappen zijn in voorbereiding;

» vooral na de financiële crisis in Oost-Azië, die begon in 1997, heeft het IMF zich beijverd om een serie gedragscodes vast te stellen die transparantie van financieel verkeer en beleid bevorderen.

De reguleringspraktijk weerspreekt dus het verwijt van de anti-globalisten, dat het internationale kapitaal en de multinationals zo maar hun gang kunnen gaan. Ralph Nader heeft ook ongelijk over kinderarbeid: zonder multinationals bestaat die in de betrokken landen ook,

in veelal ernstiger vorm. Er wordt nu gestreefd naar keurmerken inzake afwezigheid van ongewenste kinderarbeid.

Conclusies en aanbevelingen

Globalisering betreft vooral grensoverschrijdende activiteiten van het bedrijfsleven. De gebruikelijke bedrijfsdoelstellingen vormen daarbij de drijvende kracht; globalisering wordt voorts vooral bevorderd door de sterke daling in kosten van transport en communicatie en door het wereldwijde beleid van liberalisering van handel en financieel verkeer. Deze ontwikkelingen vergroten de omvang van markten.

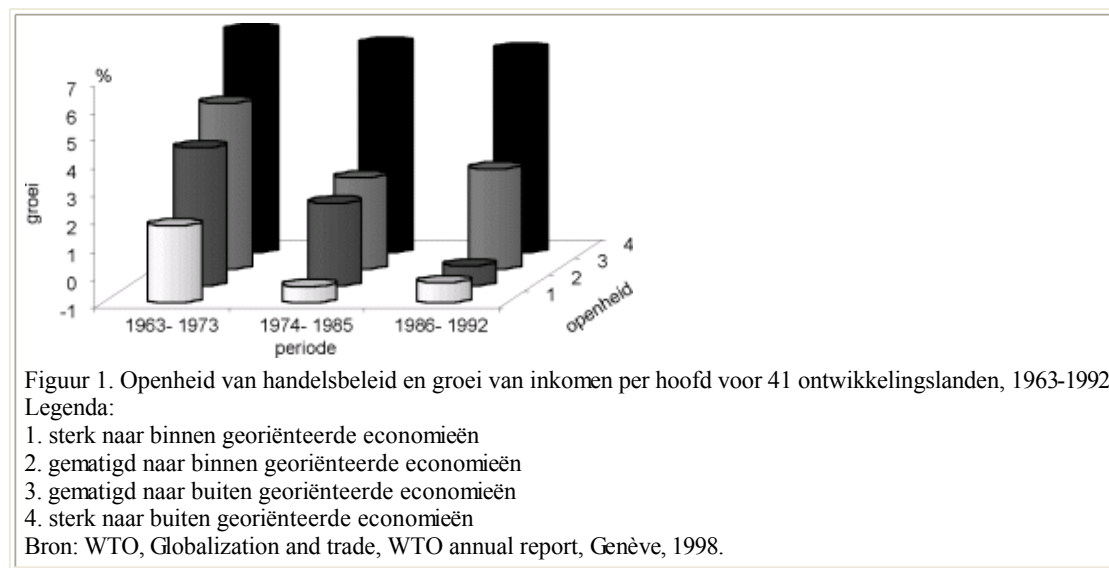
Bij meting blijkt dat globalisering voortgang vindt in buitenlandse handel, investeringen en overig financieel verkeer, maar niet voor arbeid. De effecten van globalisering zijn positief: zij betreffen de bekende wederzijdse positieve effecten van handel en investeringen. Nog belangrijker is dat globalisering een sterke stimulans is voor landen om een deugdelijk economisch beleid te voeren. Ten slotte werkt het bevorderend voor stabiliteit en vrede in de wereldeconomie.

Of landen daadwerkelijk profiteren van de mogelijkheden, die de globalisering biedt, hangt vooral af van het eigen, binnenlands gevoerde beleid. Sedert lang worden op nationaal niveau ongewenste uitkomsten van marktwerking door een raamwerk van overheidsregulering tegen gegaan. Meer recent is op EU-niveau regulering ontstaan rond de interne markt. Nu de marktkrachten zich op wereldniveau gaan afspelen, wordt ook op dat niveau door VN-instanties gewerkt aan een raamwerk van regulering: de ILO voor rechten van werknemers, de OESO voor gedragsregels voor multinationale ondernemingen, de WTO voor relaties voor tussen handel en milieubehoud en het IMF voor financiële gedragscodes.

Hieruit blijkt dat de rumoerige protesten tegen globalisering uit de lucht gegrepen zijn. Het roepen om stopzetting van globalisering of zelfs het teruggedraaien ervan is in strijd met inzicht in wezenlijke vooruitgang. Een onderliggende stroom van de protesten is het verlangen naar autarkie. De jaren dertig hebben de gevolgen van zulk een tendens laten zien.

Niettemin, de protestgroepen trekken de aandacht. De aanbeveling is dan ook dat voorlichting wordt gegeven over opbouw en functioneren van het wereldeconomisch systeem, inclusief de VN-organisaties en de positieve rol van globalisering daarin. De overheid heeft hierin ook een taak: zij dient overtuigd te zijn van het publieke belang van het wereldeconomisch systeem en van het behoud en de versterking ervan en zij dient de bevolking hierin voor te gaan.

Zie [figuur 1](#)

1 OESO, *The jobs study*, Parijs, 1994. Gegeven het onderwerp van deze studie, namelijk arbeid en werkgelegenheid, is het vreemd dat internationale arbeidsmobiliteit en migratie in de omschrijving niet voorkomen. Vermoedelijk komt dit omdat migratie grotendeels buiten het bedrijfsleven omgaat. Deze aspecten komen in dit artikel wel aan de orde.

2 Een meer compleet overzicht van dit thema wordt gegeven in J. Kol, *Globalisation - concept, measurement and regulation*, Erasmus Centre for Economic Integration Studies, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2000.

3 R.C. Feenstra, Integration of trade and disintegration of production in the global economy, *Journal of Economic Perspectives*, jrg. 12, nr. 4, 1998,

4 Voor de VS stijgt genoemde verhouding van dertien procent in 1913 tot 36 procent in 1990. Een daling is er voor Japan en het VK. Dit laatste wordt verklaard uit het verlies van de koloniale relaties (Feenstra, 1998, op. cit.).

5 UNCTAD, *World investment report 2001*, New York/Genève, 2001 en WTO, *Globalization and trade*, WTO annual report, Genève, 1998.

6 IMF, *World economic outlook*, Washington DC, 1997.

7 M. Obstfeld, The global capital market: benefactor or menace, *Journal of Economic Perspectives*, jrg. 12, nr. 4, 1998, blz. 9-30.

8 IMF, 1997, op. cit. en J.G. Williamson, Globalization, labor markets and policy backlash in the past, *Journal of Economic Perspectives*, jrg. 12, nr. 4, 1998, blz. 51-72.

9 Door investeringen vanuit Japan in de automobielandustrie in de VS en Engeland is het management aldaar door voorbeeldwerking sterk verbeterd.

10 IMF, 1997, op. cit.

11 S.J.G. van Wijnbergen, [Naar nieuwe internationale spelregels?](#), ESB, 6 januari 1999, blz. 4-8.

12 Wereldbank, *Workers in an integrating world*, World development report 1995, Washington DC, 1995.

13 IMF, 1997, op. cit.

14 J. Tinbergen, *International economic co-operation*, Elsevier, Amsterdam, 1945.

15 wto, 1998, op. cit.

16 Zie voor een overzicht P. Drahos en J. Braithwaite, The globalisation of regulation, *The Journal of Political Philosophy*, jrg. 9, 2001, blz. 103-128 en M. Wolf, L'Asie dans la tourmente de la globalisation: pour une regulation à l'échelle du monde, *Politique Etrangere*, jrg. 63, 1998, blz. 311-324.